

ИНОВАТИВНИ ПОЛИТИКИ И ПРАКТИКИ В СПОРТА КАТО СОЦИАЛНИ ПРОДУКТИ ОТ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕТО МЕЖДУ МЕСТНА ВЛАСТ, ОБРАЗОВАТЕЛНИ ИНСТИТУЦИИ И СПОРТНИ ОРГАНИЗАЦИИ

Иван Сандански

Национална спортна академия „Васил Левски“

Резюме. Докладът разглежда формирането и взаимодействията между различни институционални субекти („загрижени общности“), които са в основата на процеса на създаване на потенциални социални ползи от участието в спортни дейности за насърчаване на здравословния и активен начин на живот сред подрастващите. Това е контекстуално обусловен процес, чиито особености са повлияни от действието на редица социални, психологически, културно-поведенчески, структурни и ресурсни фактори. Постигането на устойчивост на практическата реализация на политиките и целите изисква създаване на цялостна система за управление на колективни усилия, ресурси, усилия и баланс на интересите между субектите в междуинституционалната мрежа. В центъра на усилията на институциите в партньорската мрежа са интересите, потребностите, различията, възможностите и компетенциите на децата и учениците. Разкрито е, че мотивацията за спортуване и водене на здравословен и активен начин на живот представлява комплексен социален пъзел, при който разбирането на един аспект не води автоматично до решаването на друг. Също така става ясно, че това е съвместно начинание и равнопоставено ресурсно вложение между детската градина / училището / спортната организация и крайния бенефициент – детето / ученика. Самата полза не се съдържа в предлаганите спортни дейности, а по-скоро в начините, по които децата и учениците се възползват от тях в своя живот. Подобна интерпретация разглежда образователните институции и спортните организации не като основни доставчици на ползи, а като създатели на подходяща среда и условия, за да се случи процесът на социални взаимодействия. Подрастващите, от своя страна, се разглеждат едновременно като източник на субективни възприятия и медиатори на ресурси от социален тип. Представени са основните области за постигане на социална промяна на индивидуално, групово и институционално ниво чрез участие в спортно-образователни дейности. Докладът предлага и дискусия относно стратегическата роля на местната власт при формиране на взаимодействия с образователни институции и спортни

субекти за активиране на социални и ресурсни партньорски мрежи. Осъществяването на политики за насърчаване на активния и здравословен начин на живот сред подрастващите, посредством формиране на специфична социална среда и култура, следва да се разглежда като непрекъснат процес и вид социален продукт от взаимодействието между различни публични, обществени и частни интереси, институционални субекти, визии за развитие и алтернативи за действия. Институцията община е интерпретирана едновременно като: стратегически терен за формиране на политики; генератор на политики, стратегии, програми; възлагател, ресурсен партньор и инвеститор на публични средства; „морален предприемач“, в качеството си на създател на социални правила за регулиране и контрол на други субекти в „загрижената общност“.

Keywords: sport activities, policy, concerned communities, partnerships, social benefits, educational institutions, local authorities, interactions

Процесът на създаване на полезна стойност в спортната практика чрез формиране на „загрижени общности“

Спортът заема значимо място във всяко съвременно общество като сложна и динамична социално-икономическа система, която е натоварена с редица функции (социализираща, интегрираща, здравна, превантивна, образователна, културна, рекреационна) и произвежда произтичащи социални ефекти. Ползите от участието в спортни занимания за отделните хора и обществото като цяло са отдавна обосновани. В този смисъл Чаушева (2012) посочва, че като част от обществената система, спортът усвоява ресурси и предоставя ползи, които се явяват ресурс за обществото. Потенциалът на спорта да предоставя различни по характер и насоченост ползи има пряка връзка с комплексния процес на социално развитие и промяна на личностно, групово и институционално ново. Идеята за „социално развитие“ според Rookwood (2008) също се свързва с получаване на групови социални ползи и подобряване на социалното поведение на личността. Donnelly (1993) твърди, че спортната практика е в състояние да осъществява трансформираща функция по отношение на социалното развитие. Този процес се проявява в конкретни стратегии, политики и програми, чрез които формиралите се институционални партньорства доставят специализирани услуги, популяризират и регулират определени норми на политическо и социално поведение.

По подобие на всяка друга социална дейност, двигателната и спортната активност е комплексно обусловено явление, чиито особености са повлияни от действието на редица социални, психологически, културно-поведенчески, структурни и ресурсни фактори. Това е довело до натоварване на спорта със спираловидни свръхочаквания и функции за решаване на комплексни социални проблеми на постмодерното общество. По-конкретно, „вниманието трябва да е насочено към процесите и механизмите, стоящи в основата за създаването на положителните ефекти и ползи“ (Girginov and L. Hills,

2009: 167). Подобна интерпретация показва, че ползите не са даденост, а се създават и активират чрез социални взаимодействия в подходящи за целта условия.

Димитрова (2014) посочва, че мисията на училището, развитието на мрежата и средата в социалната общност, комуникативността и отвореността на неправителствения сектор и структурите на гражданското общество отдавна вече имат друго съдържание, форми и сфери на дейности. Въпреки своята автономност и самостоятелност общината, училището и неправителствените организации са предопределени да създават модели за устойчиво развитие на общността, удовлетворяваща потребностите на отделния човек, детето, ученика, гражданина.

Според същата авторка развитието на физическото възпитание и спорта сред подрастващите декларативно и функционално се разпределя между няколко относително самостоятелни системи, които в условията на децентрализация придобиват друго значение: училището – РИО – МОН, община – общински съвет – държавна администрация – спортни клубове – национални федерации – ММС.

Създаването на устойчиви политики за насърчаване на здравословния и активен начин на живот, формиращи навици за спортуване през целия живот у децата и учениците, се свързва с изграждането на „загрижени общности“ между субекти от публичния, образователния, спортния, гражданския и частния сектор. Те се основават на междуинституционални взаимодействия с цел иновации под формата на социални и ресурсни партньорски мрежи. Постигането на устойчивост на практическата реализация на политиките и целите изисква създаване на цялостна система за управление на колективни усилия, ресурси, усилия и баланс на интересите между субектите в междуинституционалната мрежа.

Това означава целенасочени дейности, подкрепени от съвместно договорени стратегически интереси и приоритети, които не е задължително да произтичат от функционални отговорности, поведенчески норми, нормативни регулации и административни механизми. Според Сандански и Димитрова (2012) партньорството трябва да се развива в две направления. От една страна, между участниците в публичния сектор. Това включва МОН, общините, регионалните инспекторати, университетите и училищата. Второто направление обхваща публичния и частния сектор, като към последния в сферата на образованието се отнасят спортни клубове и организации, професионални организации, младежки НПО и бизнесът.

Ефективността на функциониране на партньорската мрежа от типа „загрижена общност“ предполага отчитане на индивидуалния принос, ангажираност и заинтересованост на всеки член на „общността“; отношения на доверие и чувство на принадлежност към обща кауза. В центъра на усилията на субектите

в мрежата са интересите, потребностите, различията, възможностите и компетенциите на децата и учениците.

Формирането на културата на поведение сред подрастващите за системни спортни занимания, както и възможността за включване в спортни дейности и програми се предопределят от комплексни фактори, които могат да бъдат „припознати“ като ангажимент и отговорност не само на една институция. Димитрова (2014) посочва, че неизменно стимулирането и мотивацията за спортно включване и участие на подрастващите е в пряка зависимост от условията за спортуване и организацията на средата. Комплексността от факторите, които имат отношение към по-пълно обхващане на децата и учениците в спортни дейности, намира отражение в ролята и капацитета, експертизата, информираността на педагози, експерти и специалисти от различни институции.

Върху формирането и проявлението на спортна активност действа комплекс от фактори, които могат да служат за концептуална рамка за разбиране и обяснение на този процес. В този смисъл Shank (2005) разработва модел на потребителско поведение за участие в спортни дейности. Моделът обхваща три групи фактори, които съвкупно влияят върху правенето на осъзнат избор за спортуване (фиг. 1).

Фигура 1. Модел на потребителско поведение за участие в спортни занимания (модифициран вариант по Shank, 2005)

Устойчиви политики за насърчаване на здравословния и активен начин на живот чрез участие в спортни дейности

Основните очаквания от участието в спортни дейности се свеждат до:

а) предоставяне на осезаеми социални ползи;

б) мотивация за активно социално включване посредством доброволна промяна на поведението, изключващо форми на социална, политическа, нормативна или ресурсна принуда.

Както посочват обаче Girginov и кол. (Girginov и кол., 2009: 166), „спортното участие е сродно на процеса на акултурация, при който хората трябва да преодолеят три критични препятствия, преди да станат активни участници“. Те включват:

а) научаване на правилния начин за практикуване на определена спортна дейност;

б) научаване да възприемат и идентифицират ползите от нея;

в) научаване да определят ефектите като положителни и да ги прилагат в други сфери и моменти от живота си.

Мотивацията за спортуване и водене на здравословен и активен начин на живот представлява комплексен социален пъзел, при който разбирането на един аспект не води автоматично до решаването на друг. Така например увеличаването на броя на спортуващите деца и ученици вследствие от определена политика, спортна програма или събитие най-често има краткосрочен хоризонт на действие и не е гаранция за незабавни, кореспондиращи ефекти от рода на подобрен здравен статус или други социални ползи.

Ефективността на извънкласните и извънучилищните спортни дейности се обуславя от взаимодействието между създаването на личен интерес у децата и учениците и специфична социална среда, оформена в голяма степен от ангажираните в процеса специалисти, педагози, родители, образователни власти, неправителствен сектор и местна власт. Интерпретирано по този начин, мултипликацията на социалните ефекти означава създаване на мрежа от загрижени общности, активно включване и социално овластяване на учениците (Димитрова, 2014).

Това означава, че те не са просто пасивен обект на въздействие, а реални участници в изграждането на социални отношения както между самите тях, така и със съответните ангажирани спортни специалисти (процесът на социализация), наред с положителните преживявания, генерирани от участието. Необходимо е целият този процес да е съпроводен с наличието на координирана междуинституционална политика на местно и национално ниво.

Актуалните интерпретации на процеса го представят като съвместно начинание и равнопоставено ресурсно вложение между детската градина / училището / спортната организация и крайния бенефициент – детето / ученика. Самата полза не се съдържа в предлаганите спортни дейности, а по-скоро в начините, по които децата и учениците се възползват от тях в своя живот. Всичко това налага необходимостта съдържанието на политиките, програм-

ните и проектните дейности да се съсредоточи върху механизмите за специфична мотивация.

Съвременните политики вече имат променен фокус от „полза от размяната“ към „полза от употребата“, при което ползата винаги се определя от субективната гледна точка на детето/ученика, като активен участник в създаването ѝ. Ползите са винаги индивидуално обусловени и се проявяват в различно време и начин в жизнения цикъл, надхвърляйки рамките на програмите и проектите. Също така образователните институции и спортните организации не са главните доставчици на ползи, а се възприемат като създатели на подходяща среда и условия, за да се случи процесът на социални взаимодействия. Подрастващите се разглеждат едновременно като източник на субективни възприятия и медиатори на ресурси от социален тип – мотивация, поведение, отношение, нагласи, интереси, усилия, компетенции, акултурация, взаимодействия, преживявания.

Създадените ползи, по своя смисъл, значение и функции, са контекстуално обусловени и следва да се разглеждат в рамките на специфичната социално-културна и ресурсна среда. В това отношение Green (Green, 2008: 131) подчертава, че „специфичните социализиращи преживявания, които участието в спортни занимания предоставя (или не предоставя), са тези, които довеждат до конкретни ефекти“. От всичко това следва, че не спортът сам по себе е този, който води до конкретни социални ползи, а начинът, по който една или друга спортна дейност бива осъществявана и поднесена, наред с индивидуалната интерпретация на въпросните преживявания от страна на индивида.

От гледна точка на практическата реализация на ползите от участието в спортни дейности, това се разбира като процес на създаване, управление и практическа активация на комплексни възможности, включващ широк кръг от субекти – подрастващи, родители, детски градини, училища, педагози и образователни експерти, младежки лидери и доброволци, социални и здравни работници, общини, спортни клубове, тренъори, неправителствени организации. Изискват продължителен период на планиране, координация и мениджмънт на интереси, приоритети, ресурси, компетенции и усилия между тях (Girginov and Hills, 2008).

Не само като формално отношение, но много често разглежданите заинтересовани организации и институции развиват и реализират спортни дейности през фокуса на една обща цел – спортното включване и участие като възможност за личностна, групова и широкообхватна социална промяна (Сандански и Димитрова, 2012). Динамиката при реализирането на тази цел може да бъде проследена на фиг. 2, представяща основните области на социална трансформация чрез участие в спортни дейности.

Фигура 2. Основни области за постигане на социална промяна на индивидуално, групово и институционално ниво чрез участие в спортно-образователни дейности

Стратегическо намерение и приоритети	Междунституционален анализ и консултации	Идентифициране на ключови сфери и приоритети за действия	Измерване на ефектите	Основни ефекти на промяната
ЦЕЛ: Промяна на културата за социално включване и устойчиво участие в двигателни и спортно-образователни дейности; повишаване броя, качеството и обхвата на социално-възрастните групи подрастващи	Движещи фактори за промяна	Основни области за развитие и търсене на промяна		
	Социално-възрастови особености, потребности, мотивация и нагласи	Дългосрочен социален маркетинг за повишаване на информираността и промоцииране на ползите от здравословния начин на живот и участието в спортни дейности	Повишаване на нивата и качеството на участие в спортни дейности и физически занимания	
	Ниво на спортна култура, знания, двигателни умения и навици; степен на информираност и индивидуални възприятия спрямо предлаганите възможности	Правно-нормативни промени	Подобряване на здравния статус и физическата дееспособност	
	Ограничено свободно време и алтернативи за оползотворяване	Координиране на ресурсите и инвестициите на партньорите	Разширяване на обхвата и формирането за социално включване на отделни целеви групи подрастващи	
	Състояние на здравния статус, начин на живот и съвременни социално значими заболявания	От различните сектори и нива	Редуциране на броя и риска от прояви на нежелано антисоциално поведение	
	Неравнопоставеност на достъпа до среда и възможности за спортуване	Приоритети и механизми за междунституционално взаимодействие; уеднаквяване на критериите и индикаторите; съгласуване на методиката и показателите за събиране на емпирични данни и за спортните занимания	Разширяване на възможностите за проявление на спортния талант и развитие по време и след завършване на училищното образование	
	Ниво на ресурсни инвестиции и приоритети за използване	показателите за събиране на емпирични данни и за спортните занимания	Подобряване на социалната инфраструктура и образователните възможности; създаване на социални умения чрез спорта и последващ трансфер в други сфери на живота (работа в група, самоорганизиране, инициативност)	
	Статус на ФВ и спорта в учебните заведения; рационално използване на училищните и общинските съоръжения; форми на партньорство с местни клубове	Формиране на междунституционален капацитет и стратегически партньорства на всички равнища	Подобряване на условията и възможностите за свободен избор и достъп до спортни услуги, дейности, програми и съоръжения	
	Степен на привличане, подготвка и подпомагане на спортни доброволци сред подрастващите (изграждане на социален капитал)	Гъвкаво планиране и прилагане на съобразени с конкретните нужди и потребности иновативни форми и методи на обучение		

Ако се позовам на Girginov and Hills (2008), всичко това неизбежно се свързва с процес на **социално учене**, отнасяйки устойчивото участие в спортни дейности към процеса на постигане на социална промяна на индивидуално, групово и обществено ниво, който цели създаването на различни категории ползи, но с неизвестна крайна точка. По този начин интерпретацията на създаването, предоставянето и усвояването на социални ползи е свързано с различни траектории на социално учене за всеки от субектите в партньорската мрежа; различен капацитет, нужен за изпълнение на приоритети и предоставяне на ползи, и различни крайни социални потребители. Същевременно, както посочват Girginov and Hills (2009), това е познавателен процес, който включва социално и персонално учене, създаване, разпространение и управление на специфична система от знания, породени от взаимодействията както между партньорите, така и между участващите в спортни дейности деца и ученици.

От ключово значение тук е да се осъзнае необходимостта от институционално „отваряне“ към други сфери и експертност; култура на информационно споделяне в една съвместно изградена социална среда. Училищните спортни педагози (вкл. ресурсни учители), спортните специалисти и общинските експерти следователно трябва да създадат подходяща среда (комплекс от социално-психологически, организационни, технически, комуникационни, нормативни и физически условия), която да позволява да се случи процесът на социално учене.

Стратегическата роля на местната власт при формиране на взаимодействия с образователни институции и спортни субекти за активиране на социални и ресурсни партньорски мрежи

Социалната същност на спорта предопределя и ролята, функциите и значението, което държавата и/или местната власт му отреждат за постигане на по-широк кръг от цели, изразено чрез различни видове законодателни, структурни, финансови и ресурсни намеси. В този смисъл общините играят ролята на генератор на секторно специфични политики и програми в областта на физическото възпитание и спорта. От друга страна, те са стратегически терен за осъществяване на държавна политика в тази и други свързани социално значими области. В националните системи на физическото възпитание и спорта общините имат първостепенна роля в създаването на комплекс от социални, инфраструктурни, финансови, материално-технически, програмно-методически и информационни предпоставки.

Местната власт може да се интерпретира едновременно като:

- а) стратегически терен за формиране на политики;
- б) генератор на политики, стратегии, програми;
- в) възлагател, ресурсен партньор и инвеститор на публични средства.

Общината осъществява ресурсно подпомагане от гледна точка на опит, експерти, финансиране и лоби за образователни институции и спортни ор-

ганизации, които желаят да инициират социално ориентирани спортно-образователни и други дейности. Характерът и комплексността на социалния проблем диктуват проекциите и оправданията за разработване на конкретна общинска политика и инструментариум за осъществяването ѝ (програми, събития, инициативи, намеси).

Формирането на определена политика за насърчаване на активния и здравословен начин на живот посредством култура на спортно участие може да се интерпретира едновременно като непрекъснат процес и вид специфичен социален продукт от взаимодействието между различни публични, обществени и частни интереси, институционални субекти, визии за развитие и алтернативи за действие. В този смисъл от ключово значение е отчитането на специфичните условия, в които се случва този процес.

Както посочват Гиргинов, Сандански, Банков (2006), в резултат на натрупани познания и опит отделните институционални субекти, ръководители и всички, които имат отношение, формират собствено разбиране на тези въпроси и ще работят за неговото осъществяване в една или друга форма. По този начин се създават редица социални конфигурации, които включват както сътрудничество, така и конфликти между отделни гледни точки, разбирания и интереси. Оттук следва, че една или друга визия за спортна политика е резултат на различни интерпретации, предлагани от отделни ключови мениджъри или заинтересовани институции. Тя се дискутира, утвърждава или отхвърля и се намира в процес на непрекъснато преформулиране. Следователно властта за вземане на решения и контролът в сектора на спортната политика не трябва да бъдат разглеждани като намиращи се изключително в една отделна организация, а по-скоро като разпределени между множество субекти.

Технологията по създаването, развитието, осигуряването и практическата реализация на определена политика чрез комплекс от програми и дейности, насочени към потребностите и интересите на децата и учениците, изисква систематичен процес на създаване и разпространение на специализирано познание. За целта е необходимо създаване на дългосрочни социални взаимодействия между съответните държавни, областни и общински институции, структури на спортни организации на национално и местно ниво и самите целеви групи социални потребители. Този процес е съпътстван от многобройни предизвикателства и необходимост от развиване на специализирани знания и институционални механизми, свързани с анализа, разработването и осъществяването на приложни политики в областта на физическото възпитание и спорта на местно ниво.

Институцията община може да се опише и на своеобразен „морален предприемач“, ако използваме въведения от Becker (1966) термин. Това е свързано със създаване на социални правила за регулиране и контрол на други субекти в „загрижената общност“. Пример в това отношение са новите

критерии на Столична община за финансиране на проектни дейности на образователни институции и спортни организации.

ЛИТЕРАТУРА

- Гиргинов, В., Сандански, И., Банков, П. (2006). *Спорт: социални и политически анализи*. Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, София.
- Димитрова, И. (2014). *Модел за взаимодействие между образователни институции, местна власт и неправителствен сектор при реализиране на спортни дейности в условията на децентрализация*. Дисертация, НСА „Васил Левски“, София.
- Сандански, И., Димитрова, И. (2012). Механизъм за институционално взаимодействие при реализиране на спортни дейности, „Спорт и наука“, 4, с. 95 – 103.
- Чаушева, Р. (2012). *Анализ на управлението на спорта в Република България в условията на преход*. Дисертация, НСА „Васил Левски“, София.
- Becker, H. (1966). *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*, New York: Free Press, (Reprinted in Reading: Ironies of Social Control).
- Donnelly, J. (1993). Subcultures in sport: Resilience and transformation. In: *Sport in Social Development*. A.G. Ingham, J.W. Loy (eds.), Leeds: Human Kinetics, pp. 119 – 146.
- Girginov, V., L. Hills (2008). A sustainable sports legacy: creating a link between the London Olympics and sports participation. *The International Journal of the History of Sport*, 25 (14), pp. 1945 – 1970.
- Girginov, V., L. Hills (2009). The political process of constructing a sustainable London Olympics sports development legacy, *International Journal of Sport Policy*, 1(2), pp. 161 – 181.
- Girginov, V., M. Taks, B. Boucher, S. Martyn, M. Holman, J. Dixon (2009). Canadian national sports organizations' use of the Web for RM in promoting sport participation. *International Journal of Sport Communication*, 2, pp. 164 – 184.
- Green, B.C. (2008). Sport as an Agent for Social and Personal Change. In: V. Girginov (ed.). *Management of Sports Development*. Oxford: Butter-Heinemann, pp. 129 – 145.
- Rookwood, J. (2008). Sport for Development – A Research-Informed Approach to Teaching: Using Football as a Vehicle to Promote Peace and Social Development in Israel and Liberia. *Studying Sports Development: Researching, teaching and writing in the field, conference*, Brunel University, London.
- Shank, M. (2005). *Sports Marketing: A Strategic Perspective* (3rd ed.), Pearson Education Inc.

INNOVATIVE SPORT POLICIES AND PRACTICES AS SOCIAL PRODUCTS OF THE INTERACTION BETWEEN LOCAL AUTHORITIES, EDUCATIONAL INSTITUTIONS AND SPORT ORGANISATIONS

Abstract. The paper examines the formation of and interactions between different institutional actors ('concerned communities'), which are the basis of the establishment of potential social benefits from the participation in sports activities aimed at promoting healthy and active lifestyles among adolescents. It is a contextually conditioned process whose characteristics are influenced by the action of a number of social, psychological, cultural, behavioral, structural and resource factors. Improving the sustainability of the practical implementation of policies and objectives requires the creation of a comprehensive system for the management of collective efforts, resources, efforts and balance of interests between various actors in the inter-institutional network. In the center of the efforts of institutions in the partner network are the interests, needs, differences, and competencies of children and school students. It is unveiled that the motivation for a healthy and active lifestyle is a complex social puzzle where understanding of one aspect does not automatically solve another. It also becomes clear that it is a joint venture and equal resource investment between kindergarten / school / sports organisation and the end beneficiary – the child / the school student. The benefit itself is not contained in the proposed sport activities, but rather in the ways children and school students benefit from them in their lives. Such an interpretation presents educational institutions and sport organisations not as the primary deliverers of benefits, but rather creators of a suitable environment and conditions enabling the process of social interaction to become possible. Adolescents, in turn, are considered simultaneously a source of subjective perceptions and mediators of resources of social type. The basic areas to achieve social change at individual, group and institutional level, through participation in sporting and educational activities are also presented. In addition, the paper provides a discussion on the strategic role of local authorities in shaping the interactions with educational institutions and sports providers enabling for activation of social and resource partnership networks. The implementation of policies to promote active and healthy lifestyle among adolescents, by creating specific social environment and culture should be seen as a continuous process and kind of social product of the interaction between different public, social and private interests, institutional actors' development visions and alternatives for action. The institution of municipality is interpreted as: strategic terrain for policy making; generator of policies, strategies, programmes; resource partner and investor of public funds; and 'moral entrepreneur' being a creator of social rules aimed to regulate and control of the rest of the organisations within the 'concerned community'.

✉ **Dr. Ivan Sandanski, Assoc. Prof.**
Department of Management and History of Sport
National Sports Academy "Vassil Levski"
Studentski grad
1700 Sofia, Bulgaria
E-mail: isandanski@nsa-management.com